

att de båda fördrevos från sitt ledande ställning, innan de hade kunnat slutföra sin uppgift. Den parallellen föreligger även mellan Churchill och hans store stamfader och läromästare, hertigen av Marlborough. När ridån gick ned för det skådespel, som Winston Churchill med sådant mästerskap regisserat, hade han fått nytt stoff för meditationer i den historiska genre, som han sedan länge med sådan framgång odlat.

1.8.45.

Världspolitikens dagsfrågor

1945

Nr 8

QUISLINGPROCESSEN

av

WILLY BRANDT

Stockholm 1945

Utrikespolitiska institutets

BROSCHYRSERIE

102596

Lant i Hotel Smith

908
 V98
 1945
 8

Ansvarig utgivare: *docent Sven Dahl*

Utrikespolitiska institutet (Medborgarhuset, Stockholm, tel. 41 01 21, 41 02 42) har till uppgift att bedriva saklig upplysning i utrikespolitiska frågor utan tendens i någon riktning. Det åtnjuter ekonomiskt understöd av svenska staten. Dess styrelse har följande sammansättning: fil. dr Yngve Lorents (ordf.), professorerna Nils Ahnlund, Georg Andrén, Axel Brusewitz, borgarrådet Oscar Larsson, ordföranden i Landsorganisationen August Lindberg, professor Bertil Ohlin, rektor Herman Stolpe, fil. lic. Ragnar Svanström, vkstl. direktören i Arbetsgivareföreningen Fritiof Söderbäck samt professor Herbert Tingsten.

Willy Brandt har under kriget varit chef för Svensk-norska pressbyrån i Stockholm och har nedlagt ett ytterst förtjänstfullt arbete för att i Sverige sprida kunskap om förhållandena i Norge under ockupationen. Han har utgivit en rad arbeten, bland vilka märkas »Kriget i Norge», »Norge fortsätter kampen» och »Norges tredje krigsår». I denna serie har han publicerat »Oslouniversitetet i kamp».

QUISLINGPROCESSEN

Åtalet.

Den 20 augusti 1945 började i Oslo rättegången mot Vidkun Quisling. Han hade då suttit arresterad sedan den 9 maj. Den tyska kapitulationen hade gjort slut på hans förräderi mot det norska folket.

Både den lagliga norska regeringen och ledningen för hemmafronten hade under kriget beslutat, att uppgörelsen med landsförrädarna skulle ske under rättsliga former. Något undantag gjordes inte, då det gällde den man, som mer än någon annan hade gjort sig förtjänt av sina landsmäns hat. Denna grundval för uppgörelsen med honom och hans medhjälpare fasthölls trots den kritik, som framkom inte minst i utländska kretsar.

Den 26 maj instämades Quisling inför förhørsdomstolen i Oslo. Där utfärdades häktningsordern. En preliminär anklagelseakt hade framlagts av høyesterettsadvokat Annaeus Schjødt, som hade förordnats till särskild åkla-

gare i målet mot Quisling och hans ministrar. Quisling anklagades för militärt förräderi enligt den militära strafflagen § 80. Han anklagades vidare för en rad förbrytelser mot paragrafer i den allmänna strafflagen: § 83, som stadgar om straff för den som söker åstadkomma eller medverkar till att Norge eller någon del av landet bringas under främmande herravälde, § 84 om straff för den som åstadkommer eller medverkar till att Norge indras i krig eller fientligheter, § 86 om straff för den som bär vapen mot Norge eller som under ett krig, i vilket Norge deltar, eller om Norge hotas av krig lämnar fienden bistånd i råd eller dåd eller försvagar Norges eller någon med Norge förbunden makts stridsförmåga, § 98 om straff för den som söker åstadkomma eller medverkar till att rikets grundlagar förändras med olagliga medel, § 233 om straff för den som medverkar till mord. Den slutliga anklagelseakten var betydligt mer omfattande än den preliminära. Detta berodde bl. a. på att åklagarmyndigheten hade kommit över viktiga tyska dokument och vittnesmål av ledande tyska nazister och militärer, som insamlats av allierade myndigheter i Nürnberg i närvaro av en norsk kommission. Åtalet utvidgades också såtillvida, som Quisling fick stå till svars för en rad egendomsförbrytelser.

Lagmansretten bestod av lagmann Solem, tre jurister och fyra illitterata domare med en suppleant för varje kategori. Till Quislings försvarsadvokat utsågs høyesterettsadvokat Henrik Bergh. Den anklagade fick framlägga två tryckta försvarsskrifter på tillsammans 100

sidor. Han fick säga det han hade att säga. Lagens bokstav uppfylldes. Den omständliga rättsbehandlingen fick emellertid betydelse utöver själva målet som sådant, eftersom den bidrog till att klarlägga det faktiska händelseförloppet. Nya viktiga upplysningar framkom, som belyste den tyska aktionen mot Norge 1940 och den nazistiska politiken i Norge under kriget. Quislings roll avslöjades grundligt för att omöjliggöra varje slag av legendbildning.

Förräderiet före kriget.

Quislings personliga utveckling och tidigare verksamhet spelade en stor roll under rättegången, och det talades i detta sammanhang om en »gåta». Vi skall här in-skränka oss till att sammanfatta de fakta, som föreligger om Quislings roll i samband med det tyska överfallet på Norge. Det fastslogs av rätten, att han — efter att ha bildat »Nasjonal Samling» 1933 — så tidigt som 1936 lärde känna ledaren för det tyska nazistpartiets utrikesbyrå, Alfred Rosenberg. Ungefär samtidigt blev han bekant med sin blivande »inrikesminister» Viljam Hagelin. Denne bedrev agenturverksamhet i Tyskland, gick in i NS (Nasjonal Samling) och blev ett slags representant för Quisling i Tyskland.

Tidigt på sommaren 1939 — omedelbart före sitt deltagande i Nordische Gesellschafts möte i Lübeck — sammanträffade Quisling med Rosenberg i Berlin. Han framhöll med hänsyn till det förestående kriget mellan Tyskland och västmakterna den betydelse det skulle få, om

en av de stridande parterna finge stödjepunkter för flyg- och sjöstridskrafter i Norge. Quisling upptog också frågan om ekonomiskt stöd för sitt parti och sin press. Genom Amtsleiter Scheidt, som var knuten till Rosenberg, kom han också i förbindelse med en av Görings medhjälpare, statssekreterare Körner. Det framgår tydligt av ett dokument från Rosenberg, att han höll dennes byrå underrättad om stämningen och den politiska utvecklingen i Norge.

I december 1939 kom Quisling åter igen till Berlin. Tillsammans med Hagelin uppsökte han Rosenberg och berättade för denne bl. a., att stämningen i Norden blev alltmer tyskfiendlig. Han diskuterade frågan om en kupp med väpnat stöd från Tyskland och med därpå följande tysk ockupation. Rosenberg antecknade i sin dagbok den 11 december 1939, att Quisling »ännu en gång framlade ett konkret förslag till förberedelse av en tysk landstigning på anmodan av en ny regering, som skulle kämpa sig fram».

Quisling fick också företräde för storamiral Raeder. I en anteckning från detta möte heter det, att Quisling var beredd att överta regeringen och anropa Tyskland om hjälp. »Q. är vidare beredd att diskutera förberedelser av militär art med den tyska krigsmakten.» Såväl Raeder som Rosenberg underrättade Hitler om sina konferenser och utverkade, att denne mottog Quisling den 15 och 17 december. Dåvarande högste befälhavaren för den tyska marinen underströk särskilt betydelsen av att Norge inte föll i Storbritanniens händer. Detta kunde, ansåg han,

bli avgörande för kriget, ty i så fall måste man räkna med att också Sverige helt skulle komma under Storbritanniens inflytande. Kriget skulle därigenom flyttas till Östersjön med följd, att den tyska flottan förhindrades att föra krig på oceanerna och i Nordsjön. Raeder hade naturligtvis klart för sig, att en tysk framstöt mot Norge skulle framkalla en stark brittisk motaktion. Detta skulle medföra en så stark aktivitet till sjöss utanför den norska kusten, att den tyska flottan i längden inte skulle kunna klara den. Raeder framhöll i sin föredragning för Hitler den 12 december 1939, att detta var en svag punkt i ockupationsplanen.

Quisling och Hitler.

För Hitler påstod Quisling bl. a., att ett hemligt avtal hade slutits mellan den norska och den brittiska regeringen om att briterna skulle besätta stödjepunkter i Norge. Han gjorde också gällande, att stortinget och därmed också regeringen blivit »illegala» i januari 1940, därför att stortinget »olagligt» hade förlängt sitt mandat med ett år. Han stod i spetsen för en liten men beslutsam rörelse, som avsåg att rädda Norge. Dess räddning var avgörande för Tyskland i dess kamp mot Storbritannien.

Planer på en tysk aktion mot Skandinavien hade dryftats och förberetts många år i förväg i tyska militära och nazistiska kretsar. Det man tidigare icke hade några bevis för är i vilken grad Quisling väckte de tyska makt-havarnas intresse härför under sitt decemberbesök i Berlin. Rätten fastslog, att han vid detta besök lyckades

övertyga tyskarna och framför allt Hitler om de fördelar, som de kunde vinna genom att besätta Norge.

Ministerialrat Berghold, som var knuten till det tyska rikskommissariatet i Oslo och som blev hörd såsom vittne, refererade ett föredrag, som rikskommissarie Terboven höll hösten 1943. Denne sade, att det var Quisling, som öppnat Hitlers ögon för Norges strategiska betydelse och att denne efter mötet med Quisling hade beslutat att förekomma en brittisk ockupation. »Hitler betraktade ockupationen av Norge som en av de mest avgörande förutsättningarna för en tysk slutseger. Han var Quisling särskilt tacksam för att denne klargjort detta och ville därför aldrig låta Quisling falla.» Det finns också andra tecken, som tyder på att Hitler hyste en viss tacksamhetskänsla mot Quisling, som han under de kommande åren skyddade trots alla råd att göra motsatsen.

Quisling var ursprungligen Rosenbergs anhängare. Rosenberg stod i motsättning till det tyska utrikesdepartementet under Ribbentrop och utnyttjade Norgeaktionen och Quisling för att stärka sin egen ställning. Ribbentrop har förklarat, att han först 36 timmar i förväg blev underrettad om den tyska invasionen. Legationen i Oslo hölls helt utanför invasionsplanerna. Den tyske ministern, dr Bräuer, framhöll i sina rapporter till Berlin, att den norska regeringen skulle göra allt vad den kunde för att försvara landets neutralitet. Rosenbergs representant Scheidt knöts till legationen utan att ministern fick reda på hans uppdrag och hans förbindelser med Quisling.

Raeder var jämte Rosenberg en av Quislings fasta

stödjepunkter i Tyskland. I Oslo samarbetade marinattachén, korvettkapten Schreiber, med Scheidt. I motsats till vad som var fallet med Wehrmachts överbefälhavare i Norge, general von Falkenhorst, kom Quisling också på god fot med chefen för den tyska marinen i Norge, generalamiral Böhm. Denne skyddade Quisling mot Terboven, vilket ledde till att Terboven till slut lyckades intrigera bort honom. Quisling spelade sin lilla roll i maktkampen mellan de tyska ledarna.

Den ursprungliga planen.

Utrikesdepartementet i Berlin och den tyska legationen i Oslo hölls helt utanför. När det kom till ett avgörande, var emellertid också Quisling okunnig om den tyska tidtabellen. Orsaken härtill var, att den ursprungliga planen uppgavs.

Denna första plan gick ut på att Quisling under åberopande av stortingets olagliga karaktär skulle göra en kupp. För att möjliggöra denna skulle tyska soldater insmugglas under ledning av norska nazister. Quisling utgick tydligen från att kungen skulle komma att ge med sig, utnämna Quisling till statsminister, så att denne kunde inkalla starkare truppstyrkor från Tyskland. Bland de dokument, som förelades rätten, var en översikt från Rosenbergs byrå om de politiska förberedelserna för Norgeaktionen. I denna omtalas, att man för Quisling ställt koltransporter i utsikt. Med dessa skulle ett tyskt kommando föras till Oslo tillsammans med pålitligt NS-folk med god lokalkännedom, vilka skulle blivit special-

utbildade i Tyskland. »Quislings tanke var att på så sätt omedelbart försäkra sig om de ledande motståndarna i Norge, inklusive kungen, för att på förhand förhindra militärt motstånd. Strax efter det att denna politiska aktion påbörjats, skulle så — på officiell anmodan av Quisling till tyska riksregeringen — den militära ockupationen av Norge äga rum; den militära uppmarschen måste då redan vara slutförd.»

Denna plan uppgavs, synbarligen i första hand därför att vederbörande tyska instanser ansåg, att den innebar alltför stor risk. I Rosenbergs dagbok heter det den 3 mars 1940: »Man tog avstånd från varje försök till aktiv politisk aktion i själva landet men ville för övrigt gå in för ett synnerligen kraftigt stöd åt de tyskvänliga krafterna.» Av sekretesshänsyn avstod man från Quislings stöd vid själva invasionen. Men han spelade ändå sin roll.

Scheidt höll kontakten med Quisling i Oslo. Rätten ansåg det bevisat, att Scheidt hade givit Quisling 200.000 riksmark i norska pengar. Det är vidare klart — konstaterade rätten — att Hagelin, som vid årsskiftet 1939/1940 flyttat till Oslo, till Quisling utbetalt 50—70.000 kronor, som han hade fört med sig från Tyskland. Det hade på så sätt sin »naturliga» förklaring, att Quislingpartiet strax före den 9 april kunde flytta in i nya flotta lokaler och att dess organ Fritt Folk kunde utkomma som en daglig tidning. I de framlagda tyska dokumenten talas ännu mer om ekonomiskt stöd. Det framgår bl. a., att man i februari 1940 avtalat med Hagelin, att 10.000 pund skulle utbetalas månatligen under tre månader räk-

nat från den 15 mars. I en skrivelse från Rosenbergs stabchef Schickedanz heter det, att Quisling ville ha sex miljoner guldmark.

Invasionen förberedes.

I en anteckning av Raeder får man veta, att det var på grundval av decembersamtalen 1939, som Hitler gav order till överkommandot, att Norgeoperationerna skulle förberedas. Keitel utfärdade den 23 januari 1940 en order om upprättandet av en speciell stab för att förbereda Norgeaktionen. Planen, som fick täckordet »Weserübung», utarbetades i största hemlighet. I en översikt från Rosenbergs byrå upplyses om att denna stab »gav särskilda uppdrag åt Quisling».

Hagelin företog ständiga resor till Tyskland och höll myndigheterna där underrättade om utvecklingen i Norge på grundval av upplysningar, som han fick av Quisling. I en anteckning av Rosenberg heter det, att Hagelin gav upplysningar om befästningarna och mineringen i Oslofjorden. Omkring den 20 mars framhöll Quisling — enligt Rosenberg — »att varje ytterligare försening betydde en utomordentlig risk». Aktionen skulle också egentligen gått av stapeln i slutet av mars men uppsköts på grund av isförhållandena i Stora Bält och Öresund.

Den 6 april var Quisling i Köpenhamn. Där sammanträffade han med en överste från den tyska staben för Norgeaktionens förberedande och besvarade en del frågor av militär art, som hade betydelse för invasionsplanerna. Fältmarskalkerna Keitel och Jodl bekräftade detta som

vittnen i Nürnberg och förklarade, att Quisling också tidigare hade lämnat dylika upplysningar. I en promemoria från Scheidt, daterad den 26 maj 1940, får Quisling beröm för de goda råd han givit generalstaben. Han hade eftertryckligen varnat för en forcering av Oslofjorden och föreslagit, att huvudvikten skulle läggas vid luftlandsatta trupper, kombinerade med landsättning av motoriserade trupper på ömse sidor av yttre Oslofjorden. Han framhöll ständigt, att företagets framgång berodde på om man lyckades överraska kungen och regeringen.

Rätten antog, att Quisling inte fick uppgift om tidpunkten för den tyska invasionen. Av tidningsmeddelandena den 8 april om de tyska fartyg, som passerade Bälten, och om sänkningen av det tyska transportfartyget Rio de Janeiro utanför norska kusten kunde han emellertid sluta sig till att tiden var inne. Det är också säkert, att både han och Rosenberg hade förutsatt, att han skulle bli statsminister. Detta står tydligt utsagt i den sistnämndes dagbok.

Quisling förnekade riktigheten av de tyska dokumenten och förklaringarna. Han hävdade, att han för tyskarna uteslutande framhållit faran av att Storbritannien och Frankrike besatte stödjepunkter i Norge och hänvisade i detta sammanhang särskilt till Paul Reynauds memoarer. Enligt rättens mening visar dessa memoarer, att man i franska kretsar var intresserad av att sätta sig i besittning av de svenska malmgruvorna men att Storbritannien var ovilligt att gå till angrepp mot de skandinaviska länderna. Rätten konstaterade vidare: »Och även om det

förhöll sig så, att Storbritannien och Frankrike hyste planer på att gå anfallsvist till väga för att få stödjepunkter, kunde det icke rättfärdiga eller ursäktade den anklagades hemliga uppmaningar, bakom de norska myndigheternas rygg, till en främmande makt att företa en militär ockupation av hans fädernesland».

Rätten fann således, att Quislings förehavanden före den 9 april 1940 måste hänföras till strafflagens §§ 83, 84 och 86.

Förräderiet den 9 april.

Då Quisling på kvällen den 8 april insåg, att invasionen var förestående, flyttade han till Hotell Continental. Hagelin bodde där redan förut. Tidigt på morgonen infann sig också Scheidt. Händelserna utvecklade sig emellertid annorlunda, än man tänkt sig. Kungen, regeringen och stortinget hade hunnit undan på grund av Blüchers sänkning och därför att det låga molntäcket förseade luftlandsättningen.

Vid 13-tiden körde Quisling tillsammans med Scheidt och en annan tysk till försvarsdepartementet. Han telefonerade till regementschefen i Elverum och beordrade honom att »hindra regeringen att fly till Sverige». Vid halv 8-tiden uppträdde han i den tyskkontrollerade radion, dit Scheidt hade skaffat honom tillträde. Han läste upp en proklamation, vari han utropade sig själv till statsminister och meddelade, att en »nationell regering» bildats. Bildandet av denna kuppregering ordnades av

Rosenbergs kontaktman och bakom tyska legationens rygg.

Alla ämbets- och tjänstemän, i synnerhet alla office-rare, fick meddelande om att de var skyldiga att lyda order från den nya regeringen. I anslutning till detta meddelande sände Quisling den 10 april ut en kungörelse till alla militära chefer och värnpliktiga, vari han gav order om att mobiliseringen skulle upphöra. I ett meddelande, som han sände ut genom Norsk Telegrambyrå, gick han så långt, att han sade, att de som deltog i fortsatt mobilisering och motstånd måste räkna med att ställas till ansvar för mord!

Dessa åtgärder försvårade organiserandet av det norska försvaret och skapade förvirring på flera håll. Genom sina uppmaningar sökte Quisling att förleda norska trupper till myteri och svek. Han gjorde sig därvid skyldig till förräderi enligt den militära strafflagen. Visserligen förelåg den 9 april inte någon krigsförklaring vare sig från tysk eller norsk sida — ett tyskt konstaterande av krigstillståndet kom inte förrän den 24 april. Men rätten ansåg, att »krigstillstånd inträder i det ögonblick, då faktiska krigshandlingar börjar». Som major med reducerad kaptenslön hade Quisling tjänsteplikt vid mobilisering, men den militära strafflagen träffade honom även om han inte räknades till krigsmakten. Rätten fastslog vidare, att »även om landets styrelse, den försvarspolitik som fördes och speciellt de bristfälliga försvarsåtgärder, som vidtogs omkring den 9 april 1940, kunde berättiga till allvarlig kritik, detta inte på något sätt kunde ursäktas

den anklagades handlingssätt». Mobiliseringsfrågan och de civila och militära myndigheternas förehavanden omkring den 9 april kommer för övrigt att belysas av den undersökningskommission, som är verksam i Norge.

Intrigerna efter den 9 april.

Dr Bräuer sökte telefonkontakt med Berlin och anhöll, att regeringen Quisling skulle beordras att träda tillbaka. Men han fick tvärtom besked om att Quisling inte endast erkändes av Hitler utan att Bräuer vid sammanträffandet med kung Haakon den 10 april skulle kräva, att Quisling godtogs som statsminister. Detta bidrog som bekant starkt till att det norska motståndet hårdnade.

Den tyska hållningen reviderades emellertid. Quisling nämnde i sin försvarsskrift »att Wehrmacht från första stund var mot vår regeringsbildning». Man insåg Quislings oförmåga. Administrativt kaos hotade, och det norska motståndet skärptes. Vid förhandlingar med norska representanter gick Bräuer med på att ett administrationsråd skulle bildas, utsett av Höyesterett. Hitler godkände denna ordning, i hopp om att kungen därigenom skulle kunna förmås återvända till Oslo, och det var på Hitlers uttryckliga order, som Quisling trädde »åt sidan». Bräuer och understatssekreteraren Habicht, som hade kommit från Berlin, uppträdde synnerligen bestämt mot den självutnämnde statsministern. De tröstade honom emellertid med att Hitler ville, att han skulle hållas i reserv och att han skulle få allt tänkbart stöd till NS.

Hitler blev besviken, då han fick klart för sig admi-

nistrationsrådets karaktär. Bräuer gjordes ansvarig för att förhandlingarna med kungen misslyckats. Han föll i onåd och anmälde sig som frivillig reservofficer till fronttjänst. Genom en förordning av den 24 april 1940 utnämndes Gauleiter Terboven till rikskommissarie i Norge.

Quisling hade fullständigt misslyckats. Han hade avslöjat sig som landsförrädare, låt vara att man ännu icke på länge fick reda på hela omfattningen av hans förbrytelser. Hans parti var stätt i upplösning. Fritt Folks upp-laga gick ner från 200.000 den 11 april till 10.000 den 22 april. Men Quisling gav icke upp hoppet om att åter komma till makten. Den 10 maj skrev han till Hitler och klagade över den behandling han fått och över att han icke fick något ekonomiskt stöd. Han bad att få tillsätta två befattningar i administrationsrådet, samtidigt som han skulle förbereda bildandet av en »nationell» regering. I inledningen till detta brev åberopar han sina förtjänster och säger bl. a.: »jag hade i detta syfte för Eders Excellens själv framlagt en plan för en aktion i Oslo».

I början av juli lyckades Quisling att mot Terbovens vilja resa till Tyskland. Hos Hitler klagade han över att Terboven icke ville släppa fram honom och erinrade på nytt om de stora tjänster, som han hade gjort Tyskland. I sin försvarsskrift påstod han, att Hitler föreslog honom att bilda en NS-regering men att han godtog den riksrådsordning, som det förhandlades om i Oslo. Terbovens dubbelspel framgår av ett brev, som han fick från Quisling, daterat den 10 september 1940, i vilket denne hän-

visar till att de enats om att NS skulle få fyra representer i riksrådet men att de riksrådsmedlemmar, som icke tillhörde partiet, skulle ersättas med andra, »så att NS senast våren 1941 helt har övertagit makten».

Riksrådsförhandlingarna ledde icke till något resultat. Den 25 september utfärdade Terboven en order om att alla partier utom NS upplösts. Därefter utnämndes 13 kommissariska statsråd, av vilka 10 tillhörde NS. De lydde direkt under Terboven, men Quisling hade i egen-skap av NS' ledare sammanträden med dem varje vecka.

Quisling och Terboven.

Förhållandet mellan rikskommissarien och Quisling var icke det bästa. Den 25 juni kallades Quisling till Terboven, som önskade, att han skulle dra sig tillbaka från ledningen av NS och att i hans ställe den blivande polisministern Jonas Lie skulle utnämnas. Om Quisling vägrade, skulle Terboven låta grunda ett nytt parti, som helt skulle konkurrera ut NS. Quisling skulle inbjudas till Tyskland för att bedriva »studier över de statsrättsliga förutsättningarna för samarbetet med Skandinavien». Denna plan från Terbovens sida lyckades icke. Han trivdes inte i Norge, ty han ville ha ett område, där han kunde härska utan inskränkningar. Han beredde sig på att flytta från Norge — till Storbritannien.

Systemet med de kommissariska statsråden var icke i Terbovens smak. Han dolde sitt nederlag med bombastiska tal. Under tiden arbetade Quisling vidare för att komma upp. Han ville ha bort Terboven, och han

ville själv inta hans plats. Han utarbetade stornordiska förbundsplaner för att, som han efteråt förklarade, motarbeta de »imperialistiska tyskarna». I verkligheten var hans föregivna tillvaratagande av nationella intressen en kamp för att stärka sin egen maktställning. Typiskt är ett brev till rikminister Lammers, daterat den 2 augusti 1941, i vilket han säger, att han alltid har hävdad, att en viss hårdhet kräves för att omvända norrmännen till nyordningen. »Detta våld måste dock utövas av en norsk regering och icke av en främmande.»

Redan 1939 talade Quisling om ett storgermanskt förbund. I ett memorandum av den 25 oktober 1940 föreslog han sig själv till regeringschef och riksföreståndare. Rikskommissarierna skulle avlösas av en Sonderbeauftragter. I samband med fredsförhandlingarna skulle Norge inordnas i ett storgermanskt förbund med gemensam utrikespolitik och med tyskt överbefäl över krigsmakten. Till slut lyckades han den 1 februari 1942 bli utnämnd till »ministerpresident».

Det verkar som om Terboven därigenom ville förekomma en order från Hitler att föra Quisling till makten. Men han begränsade också Quislings befordran. Han fick således inte den »fred» han anhållit om. Terboven var Hitlers man. Därför kunde han inte bryta med Quisling. Men han gav Gestapo order om att registrera alla Quislings dumheter för att kunna överlämna detta material till Hitler. På sommaren och hösten 1942 sade Terboven på en konferens med sina närmaste medarbetare, att det var hans avsikt att binda Quisling och hans folk vid Tysk-

lands öde och beröva dem varje hopp om att kunna rentvå sig i norrmännens ögon. På hösten 1943 förklarade han på en liknande sammankomst, att samarbetet med NS utgjorde en belastning. Men utan detta samarbete skulle man, om kriget tog en allvarlig vändning, sitta på en krutdurk och inte ha någon politisk norsk statsledning till hjälp.

Terboven kunde vara ganska öppen hjärtig gentemot de norska nazisterna. Vid ett möte med partiledarna den 26 september 1943 sade han, att »endast en galning kan tro, att tyskarna vill låta Norge återuppstå som en fri och självständig stat».

Quisling vill »fred».

Lagmannsretten sade i motiveringen till domen, att Quisling från de kommissariska statsrådets tillsättande till den tyska kapitulationen ständigt i tal och skrift verkade för Tysklands sak och seger. »Han hjälpte tyskarna i deras kamp mot den nationella motståndsrörelsen genom att den av hans polisminister organiserade statspolisen beredvilligt lämnade fienden hjälp. Detsamma var också förhållandet med hirden, för vilken den anklagade var högste chef. Hans upphetsande agitation mot kungen, den lagliga regeringen och hela den nationella motståndsrörelsen tog sikte på att bryta ner motståndet bland de nationella krafterna i landet.»

I motsats till detta står skenbart hans strävanden att stifta fred. I ett memorandum av den 10 februari 1942, som han lät överräcka till Hitler, medan han själv var

i Berlin, drog han upp riktlinjer för en provisorisk fred. Han ville, att Norge frivilligt till Tysklands disposition skulle ställa »de hamnar och flygplatser, som äro nödvändiga för det gemensamma försvaret och för en offensiv krigföring». Ett par dagar senare blev han av Terboven underrättad om att Hitler hade samtyckt till ett provisoriskt fredsslut i maj.

Det är tydligt, att Quisling ville fred, därför att han därigenom skulle få större makt och »självständighet». Det var därför en besvikelse för honom, då Terboven uppsköt de påbörjade diskussionerna på grund av lärar- och präststriden, som Quisling framprovocerat. Den 9 juni 1942 skrev Quisling till Hitler och anhöll, att den provisoriska fred, som bestämts till maj, skulle komma till stånd den 18 juli »tidpunkten för slaget i Hafrsfjord 872, genom vilket Norge förenades». I ett memorandum, som sändes tillsammans med brevet, säger han: »Återupprättandet av Norges självständighet kommer också att stärka den tyska krigsmaktens ställning i Norge».

Men några månader senare kom ett klart nej. Dr Lammers skrev på Hitlers vägnar, att det slutliga ordnandet av förhållandet mellan Tyskland och Norge kunde äga rum först efter krigets slut och att det under kriget inte skulle föras några underhandlingar och diskussioner rörande ett fredsslut. Quisling ålades att hädanefter sända sina brev till Hitler via Terboven. Man krävde också av honom att inom NS »förbjuda alla diskussioner, som tar sikte på en ändring av Norges statspolitiska och stats- och folkrättsliga ställning».

Nästa gång frågan togs upp var på hösten 1944. Då skrev quislingministrarna till »Föreren» och bad honom under hänvisning till krigsutvecklingen att uppta förhandlingar med Hitler för att få fastslaget, att det rådde och alltid rått fredstillstånd mellan Tyskland och Norge och för att få rikskommissariatet ersatt av en ambassad. Quisling själv hävdar, att han vid denna tidpunkt fick Terboven så långt, att han var villig att gå in för en sådan ordning. Nästa konferens, som blev den sista Quisling hade med Hitler, ägde ej rum förrän i januari 1945. Inte heller då fick han mer än ett vagt löfte om självständighet för Norge efter »segern».

Quisling vill mobilisera.

Den verkliga innebörden av Quislings fredsintresse framgår av att han hela tiden betraktade ett fredsslut som upptakten till en mobilisering.

Redan i ett brev till Lammers av den 6 september 1940 antydde han frågan om upprättandet av en »norsk» krigsmakt och bad, att norska frivilliga skulle få tjänstgöra i den tyska hären. Under olika former och med stora löften sökte han sedan att värva trupper för Tyskland. Den 19 januari 1942 lät han bl. a. sända ut en förordning om att »minderåriga inte behöver föräldrars eller målsmäns samtycke för att låta värva sig i den norska legionen eller i den tyska försvarsmakten». Han lyckades locka 5.000 ungdomar att bli frontkämpar för det nazistiska Tyskland. Omkring 700 av dem stupade.

Någon mer omfattande mobilisering blev det inte. Men det var inte Quislings fel. Han kom med ständiga anbud till tyskarna och försökte att få dem att ge honom »fred» mot att han gav dem soldater. I nämnda promemoria av den 10 februari 1942, strax efter sin utnämning till ministerpresident, gick han in för »att genast börja organiserandet av en norsk armékår bestående av 3 divisioner». Bland rättegångsdokumenterna finns också ett brev från Neumann, dåvarande chef för Einsatzstab, dvs. den avdelning av rikskommissariatet, som hade till uppgift att stödja och kontrollera Nasjonal Samlings verksamhet. Neumanns brev är svar på ett nytt anbud från Quisling att mobilisera. Den tyske representanten ansåg de tekniska svårigheterna vara för stora. Han fruktade en omfattande flykt till Sverige och oro i landet, som kanske kunde »ge impuls till en fientlig invasion». Också senare försökte han betala freden med blomman av Norges ungdom.

Rätten måste logiskt dra den slutsatsen, att Quisling genom den verksamhet, som han utvecklat ända från den 9 april 1940 till den tyska kapitulationen, lämnat fienden bistånd under krig, något som faller under strafflagens § 86. Rätten fann vidare, att Quisling var skyldig till brott mot strafflagens § 98, eftersom han med hjälp av fiendens krigsmakt ändrat statsförfattningen. I domens motivering fastslags också, att Norge av alla ockuperade stater i förhållande till folkmängd och ekonomisk prestationsförmåga haft de största ockupationsutgifterna.

Terrorpolitiken.

Rätten ansåg bevisat, att Quisling till den förste ledaren för »Einsatzstab», Wegener, den 28 augusti 1941 hade sagt, att advokaten Viggo Hansteen bedrev en farlig verksamhet och beklagat sig över att denne »överste i röda armén och kommunist» icke hade blivit avlägsnad. Hansteen sköts under undantagstillståndet i Oslo den 10 september 1941. En vecka senare skrev Quisling i en promemoria till rikskommissariaten, att de åtgärder, som vidtagits under undantagstillståndet, »visar, hur lätt det är att bryta motståndet i sådana kretsar». Han kunde icke förstå, »att en sådan ändamålsenlig metod, som jag upprepade gånger har påpekat passa för Norge, icke kan användas i full utsträckning på alla områden».

Den 16 augusti 1943 blev polisfullmäktige Eilifsen skjuten efter dom av en specialdomstol i Oslo med stöd av en Quisling-lag, som var daterad två dagar tidigare. Eilifsen hade vägrat att biträda vid arresteringen av två unga flickor, som hade utskrivits till arbetstjänst. Enligt den nya lagen betraktades polisen som en del av rikets krigsmakt, och fallet Eilifsen behandlades som militärt förräderi. Quisling gjorde under processen gällande, att läget efter Mussolinis fall hade varit särskilt kritiskt och att Terboven hade krävt dödsdomen. Denne hade framhållit, att polisfullmäktigen skulle komma att skjutas av tyskarna, om de norska myndigheterna icke gjorde det. Han hotade också med andra repressalier. Quisling hade därför icke använt sin benådningsrätt. Domstolen fast-

slog, att hans förbrytelse i första hand bestod i under-tecknandet av lagen av den 14 augusti. Den kunde inte heller godta Terbovens hotelser som giltig ursäkt. Den hade fått »intrycket, att den anklagade i detta fall, liksom i så många andra, fogade sig efter tyskarnas krav för att kunna bevara sin position». Hade han vägrat, var det tvärtom sannolikt, att han skulle ha räddat Eilifsens liv.

Quisling gjordes också ansvarig för 14 andra dödsdomar, som avkunnats av norska specialdomstolar utan att han försökt hindra deras verkställighet. Vidare hade åklagaren anställt åtal mot Quisling för hans delaktighet i utrotandet av de norska judarna. Efter det att han i flera tal 1941 — bl. a. på en antisemitisk kongress i Frankfurt am Main — hade gjort sig till talesman för judeförföljelser, utfärdade han 1942 lagar om indragning av egendom, som tillhörde judar, och om anmälningsplikt för judar. Den norska statspolisen började där-efter arrestera judarna. De sändes till Tyskland i två kontingenter, sammanlagt omkring 1.000 personer, av vilka endast 12 återvände levande till Norge. Tre av dem hördes som vittnen.

Judeförföljelserna genomfördes sålunda långt mera hårdhänt i Norge än i Danmark. Quisling ursäktade sig med att han icke kände till hur judarna blev behandlade i Tyskland, och han hade inte heller trott, att de skulle sändas dit. En medlem av den tyska säkerhetspolisen, som hördes som vittne, sade, att denna fått besked från Berlin, att judefrågan skulle lösas i överensstämmelse med Quislingregeringens önskan. Enligt rättens uppfatt-

ning hade Quisling förstått, att judarna skulle skickas ut ur landet. Rättens majoritet fann honom endast skyldig till dråp enligt § 239, medan en minoritet ville använda § 233, eftersom han måste ha förstått, att ett större eller mindre antal judar gick mot en säker död. Sistnämnda paragraf, som handlar om delaktighet i mord, användes för de andra brott, som nämnts i detta avsnitt. En av domarna hade dock avvikande mening i fallet Hansteen och ville döma för dråp. Med undantag av detta var rättens utslag enhälligt.

Utöver de nu nämnda omständigheter, som gjorts till föremål för åtal, konstaterade rätten, att Quisling hade varit »ett villigt redskap, som vid många tillfällen gick längre än fienden skulle gått, om inte den anklagade hade lämnat bistånd». Som exempel härpå nämndes kampen mot kyrkan (ty tyska kretsar omintetgjorde Quislings plan att ställa biskop Berggrav inför »folkdombolen»), lärarstriden, judeförföljelserna och arbetstjänsten. Major Hammersen från Falkenhorsts stab kom också med ett graverande vittnesmål. Sedan en stor mängd norska officerare sänts till Tyskland som krigsfångar, ville Quisling fängsla och sända ytterligare 250 1944. Det var Falkenhorst, som motsatte sig det. Det angivarsystem, som organiserades av NS, och den nazifierade statspolisens samarbete med Gestapo har enligt rättens uppfattning varit en starkt bidragande orsak till att så många normän sattes i fängelse, torterades och dödades.

Förskingring och häleri.

Åtalet mot Quisling omfattade också en rad punkter rörande egendomsbrott. Rätten ansåg det bevisat, att Quisling, då han efter »statsakten» i februari 1942 tog slottet i Oslo i besittning, därifrån avlägsnade konstföremål, möbler, servis, silverföremål m. m. tillhörande dels staten, dels den kungliga familjen. För detta brott dömdes han enligt strafflagens § 256.

Enligt § 318 dömdes han för häleri för att på sig ha överfört Det norske selskabs egendom till ett sammanlagt värde av omkring 1 miljon kronor, som tyskarna lagt beslag på 1941. Quisling lät bl. a. avlägsna sällskapets initialer från en del av silversakerna.

Som häleri — i detta fall inte till fördel för sig själv men för partiet — betecknade rätten överförandet av 10 milj. kronor, som tyskarna hade beslagt vid upplösningen av de norska frimurarlogerna 1940. I samma klass står de miljonbelopp, som beslagtogs och överfördes på Nasjonal Samling, då de politiska partierna upplöstes på hösten 1940.

Som stöld betraktade man den indragning av judars och flyktingars förmögenhet, som företogs med stöd av Quislinglagarna av den 26 oktober 1942 och den 20 maj 1943. Medlen överfördes till en s. k. riksfond och användes i väsentlig grad för att främja partiets syften.

Rätten fann det bevisat, att Quisling hade låtit utbeta omkring 1 miljon kronor till sig själv, 4,7 milj. till sitt »garde» och för tillbyggnad av sin bostad Gimle an-

vänt 5,5 milj. Dessutom hade utbetalats ur statskassan 14 milj. till NS-partiet, 12 milj. till vapenutbildning av hirden och över 1,2 milj. till norska frivilligas deltagande i kriget på Tysklands sida. Alla dessa utbetalningar låg utanför de normala och lagenliga utbetalningarna ur statskassan. Hans handlingssätt var därför straffbart som ekonomisk trolöshet enligt strafflagens § 275. Enligt samma paragraf befanns Quisling också skyldig för att han i maj 1944 lät överföra på sig som gåva från det allmänna Fyrisdals prästgård i Telemark, där hans föräldrar hade bott. Den var värd omkring 80.000 kronor. Mot slutet hade Quisling fått den något underliga idén, att han skulle dra sig tillbaka till Fyrisdal som kyrkoherde.

Då sammanbrottet närmade sig.

Det verkar som om Quisling mycket länge trodde på en tysk seger, även om han efteråt gjorde en konstruktion, att det hade förelegat ett slags arbetsfördelning: »De andra har arbetat för Norge på sitt håll. Vi har gjort det på vårt».

Han framhöll för rätten, att Hitler vid deras sista möte i januari 1945 hade försäkrat honom, att Tyskland skulle klara situationen. Hitler var på intet sätt inställd på att ge upp Norge. Då Quisling gjorde honom uppmärksam på den fara, som kunde hota från Sverige, löd svaret: »Om Sverige går till anfall, kommer Stockholm, Göteborg och Malmö att ligga i grus och aska följande dag». Hitler gjorde antydningar om ett nytt hemligt vapen och

sade, att han bad Gud förlåta vad han kom att göra under krigets sista dagar.

Quisling bad Hitler om 10.000 maskinpistoler till hirden. Han fick också löfte om dessa, men general Böhme, som då hade blivit tysk överbefälhavare i Norge, gjorde svårigheter, då de skulle utlämnas. Den 20 februari under-tecknade Quisling en mobiliseringsplan för hirden, enligt vilken denna organisation skulle samarbeta och strida tillsammans med de tyska polisbataljonerna.

När krigets sista skede inträdde, ville Quisling icke vara med om självmordslinjen. Han sade sig ha protesterat, då Terboven på Hitlers sista födelsedag telegraferade, att tyskarna i Norge skulle kämpa till sista man. Den 29 april — då Himmlers kapitulationsanbud till Folke Bernadotte hade blivit känt — samlade Quisling sin regering för att utsända en proklamation om att Norge var neutralt. Härigenom skulle inbördeskrig kunna undvikas. Ministrarna ställde sina platser till förfo-gande för att en övergångsminister skulle kunna komma till stånd. Terboven inlade emellertid ett bestämt veto. Han sade, att tyskarna skulle uppfatta Quislings demission som en dolkstöt i ryggen. Om ministrarna drog sig tillbaka, skulle det betraktas som desertering. Quisling fick inte heller hålla något radiotal.

Hitler försvann, och Dönitz blev hans efterträdare. Terboven flög ner till högkvarteret i Flensburg. Han kom tillbaka med beskedet, att det tyska överkommandot tänkte hålla Norge. Det var meningen att göra Norge till en fjällfästning, med Dovre som nordgräns och Langfjel-

lene som gräns i väster. Den skulle försvaras till sista patronen. Det är känt, att general Böhme så sent som söndagen den 6 maj var inställd på att försvara denna fästning och därför avvisade kapitulationsalternativet.

Under tiden hade Danmark uppgivits. Omedelbart efter att detta blivit känt, konfererade Quisling med Terboven, men denne visste ingenting. Han erbjöd emellertid Quisling en ubåt eller en flygmaskin och garanterade, att han skulle bli mottagen i Spanien och beviljas uppehållstillstånd där. Quisling betonade kraftigt, att detta icke kunde komma i fråga. Han hade bestämt sig för en »nationell» linje. Uppenbarligen levde han sig till den grad in i sin roll, att han hoppades, att han icke skulle bli arresterad, men endast internerad, då han onsdagen den 9 maj åkte bil till Oslo polisstation.

»Räddaren».

Både i sina skriftliga redogörelser och i sina muntliga förklaringar inför rätten hävdade Quisling konsekvent, att han hela tiden hade utfört ett självuppoffrande arbete för landets och folkets bästa utan tanke på egna intressen. Fakta, som voro obehagliga, sökte han bortförklara, under det att han med stor iver presterade ideologiska utredningar om det berättigade, gagneliga och nationella i den politik han fört. Gång på gång kom han tillbaka till att han hade gjort sig förtjänt av sitt folks tacksamhet och inte av förföljelse och straff. Försvarsadvokaten gjorde gällande, att Quisling så småningom hade sugge-

rerat sig till uppfattningen, att han var den ende, som kunde rädda Norge från de svårigheter, i vilket det hade kommit, och att denna uppfattning till slut blivit en dogm för honom, som kom honom att handla utan omdöme. Försvarsadvokaten yrkade frikännande eller mildast möjliga straff.

Åklagarens uppfattning om Quisling var, att denne handlat uteslutande av maktbegär. Rätten konstaterade, att tillkallade sakkunniga hade funnit, att Quisling icke var sinnessjuk och att han icke heller led av bristfälligt utvecklade eller varaktigt nedsatta själsförmögenheter och att han icke led av någon organisk hjärnsjukdom. Rätten medgav i motiveringen till domen, att Quisling i sin ungdom otvivelaktigt hade varit en duktig officer. Sedan hade han utträttat ett berömvärt humanitärt arbete under Fridtjof Nansens ledning i Ryssland och Mindre Asien och på Nationernas förbunds uppdrag på Balkan. Rätten hade fått det intrycket, att han var starkt besviken sedan han lämnat den militära banan och vänt tillbaka till Norge 1929. Då han så tog itu med politiska uppgifter, syntes »hans överdrivna tro på sin egen förmåga och den absoluta riktigheten i hans åsikter ha kraftigt ökat».

Enligt vad rätten vidare hade funnit, så inbillade sig Quisling så småningom, att han skulle rädda Norge på sitt sätt genom att inordna det under det nazistiska Tyskland med sitt parti som det ledande och sig själv i spetsen. Med utgångspunkt från denna idé hade han inlåtit sig på grova förbrytelser mot sitt fädernesland »utan att vilja

inse, att Tyskland inte hade annat intresse av honom än att utnyttja honom för att främja sina egna syften».

Från att ha varit en man med enkelt levnadssätt lät han efter makttillträdet till sig utbetala miljoner kronor i lön, för representation och till inredning av sina bostäder. Detta hänsynslösa slöseri i en för landet svår tid syntes också ha varit ett uttryck för Quislings längtan att visa sin och sitt partis makt. Hans hänvisning till att han tvingades härtill av tyskarna och hans försök att skjuta ansvaret i en rad fall över på sina medarbetare kunde enligt rättens mening inte frita honom från ansvar, vilket inte heller hans »överdrivna tro på sin egen förmåga och hans oemottaglighet för kritik och motargument» kunde göra.

Domen.

Quislings brottsliga verksamhet var så omfattande och vållade så stor skada — fastslog rätten — att den måste bestraffas med lagens strängaste straff.

För sitt förhållande före den 9 april 1940 kunde Quisling endast dömas till livstids fängelse. Hans krigsförräderi under aprildagarna 1940 kunde däremot straffas med döden enligt den då gällande lagstiftningen. De andra brott, som han begick efter den 9 april och som föll under §§ 83, 84 och 86, kunde inte straffas med strängare straff än livstids fängelse, såvida de begåtts före den 3 oktober 1941. Då infördes nämligen i strafflagens kapitel 8 och 9 dödsstraff genom en provisorisk förordning av den lagliga norska regeringen. Detta gällde alltså för

brott begångna efter den 3 oktober 1941. För brott, som gällde delaktighet i mord (§ 233) kunde dödsstraff avdömas, såvida handlingen begåtts efter utfärdandet av förordningen av den 22 februari 1942.

Quisling intog den ståndpunkten, att han inte erkände någon av de förordningar, som utfärdats av kungen under ockupationen. Gentemot detta hänvisade rätten till Høyesteretts utslag av den 9 augusti 1945. Høyesterett bekräftade de provisoriska förordningarnas giltighet.

Vidkun Quisling dömdes den 10 september 1945 till döden för militärt förräderi, för hjälp till fienden efter den 3 oktober 1941 och för delaktighet i mord. Något över en miljon kronor, som han hade lyft ur statskassan som lön, indrogs.

Quisling överklagade domen hos Høyesterett, som dock den 13 oktober enhälligt fastställde lagmannsrettens dom.

Lagmannsrettens i Oslo dom drabbade inte bara Quisling utan hela den riktning och den politik, som han representerade. Det var en dom över nazismen, i det att rättegången visade, att nazism och kriminalitet är oupplösligt förbundna med varandra.

15. 10. 45.

Världspolitikens dagsfrågor

1945

Nr 9

CHIANG KAI-SHEK

av

BERNHARD KARLGREN

Stockholm 1945

Utrikespolitiska institutets

BROSCHYRSERIE